

UOT 004.738.5:351/354:34;341.9

Mahmudov R.Ş.

AMEA İnformasiya Texnologiyaları İnstitutu, Bakı, Azərbaycan

rasim72@gmail.com

İNTERNETİN TƏNZİMLƏNMƏSİNİN AKTUAL MƏSƏLƏLƏRİ

Məqalədə internetin tənzimlənməsinin aktual problemləri araşdırılır. O cümlədən İnternet-yurisdiksiyanın müəyyən edilməsi, şəxsi həyat sirlinin və fərdi məlumatların qorunması, İnternet-provayderlərin məsuliyyətinin müəyyən edilməsi, domen adları sisteminin idarə edilməsi, spamlarla mübarizə, virtual məkanda intellektual mülkiyyət hüquqlarının qorunması, kibercinayətkarlıq, elektron kommersionun tənzimlənməsi kimi sahələrdə mövcud olan problemlər analiz edilir. Həmin problemlərin həll edilməsi üçün İnternetin tənzimlənməsinin zəruriliyi əsaslandırılır.

Açar sözlər: *İnternetin tənzimlənməsi, İnternet-yurisdiksiya, domen adları, İnternet-provayder, spamlarla mübarizə, kibercinayətkarlıq, elektron kommersion*

Giriş

İnternet informasiya cəmiyyətinin əsas dayağı kimi qloballaşan dünyada ən mühüm fenomenə çevrilməkdədir. Bu rəqəmsal texnologiya nəhəng informasiya, bilik potensialını özündə əks etdirir, bəşəriyyətin milli-mədəni sərhədləri aşaraq, vahid qlobal cəmiyyətdə birləşməsinə gətirib çıxarır. Qlobal İnternet şəbəkəsinin yaratdığı geniş imkanlar insanların düşüncə tərzində, iş üsulunda, ünsiyyətində və sosial fəaliyyətində böyük dəyişikliklərə səbəb olur.

Bütün bunların nəticəsində İnternet coğrafi sərhədlərə əsaslanan beynəlxalq hüquq normalarını və milli qanunları gücsüz vəziyyətə gətirir. İnternet texnologiyalarının imkanları hesabına formalaşan virtual münasibətləri real dünya qanunları ilə idarə etmək xeyli çətinləşir və bəzi hallarda hətta mümkün olmur. Virtual münasibətlərin tənzimlənməsi bu mühitə xas olan yeni qanunların, normaların yaradılmasını, tətbiq edilməsini zəruri edir.

İnternet mühitindəki transmilli fəaliyyət milli qanunvericiliklərlə beynəlxalq praktika arasında da ziddiyyət yaradır. Hər bir ölkə öz yurisdiksiyası çərçivəsində qanunlar qəbul etmək və onları tətbiq etmək hüququna malikdir. Yəni bu, onların suveren hüquqlarıdır, yaxud dövlət suverenliyinin əsas prinsiplərindən biridir. Lakin İnternet mühitində elə vəziyyət yaranır ki, bu suveren hüquq şübhə altına düşür və ziddiyyət meydana çıxır. Bəzi hallarda müvafiq ziddiyyət hər hansı milli yurisdiksiya hüduqları xaricindən olan böyük fəallıq hesabına yaranır. Yəni fəaliyyət müvafiq yurisdiksiya hüduqlarından kənarında həyata keçirilsə, həmin yurisdiksiyanın qanunları tətbiq etmə qabiliyyətinə təsir göstərir.

Bundan başqa, İnternet istifadəçilərinin bir hissəsi qlobal şəbəkədə “məkansızlıq” (“laməkan”) ideyasını yayaraq, özlərinin qanundan və dövlətdən asılı olmadıqlarını bəyan edirlər və “suveren şəbəkə” uğrunda mübarizə aparırlar. Yəni İnternet cəmiyyətlərinin nümayəndələri arasında belə bir fikir də geniş yayılıb ki, bu qlobal şəbəkənin tənzimlənməsi vacib deyil, hətta qeyri-mümkündür. Həmin baxışlara görə, İnternet şəxsiyyətlərarası unikal ünsiyyət vasitəsidir və heç bir dövlətə mənsub deyil. İnternet resurslarına çıxış xüsusi hüquqlara aid olduğuna görə, onun qarşısında hər-hansı

inzibati maneə qoyula bilməz. Onların fikrincə, İnternet – tamamilə özünütənzimləyən informasiya mühitidir. Onun istifadəçiləri bu qlobal resursdan istifadə qaydalarını sərbəst şəkildə müəyyən etməlidirlər.

İnternetin inkişafının ilk vaxtlarında hətta belə bir fikir yayılmışdı ki, bu qlobal şəbəkə milli sərhədləri aşacaq və dövlət suverenliyi prinsipini pozacaq. Qlobal şəbəkədə söz azadlığının müdafiəsi, kiberməkanda sosial və hüquqi problemlərin tədqiqi ilə məşğul olan Elektron Sərhəd Fondunun (*Electronic Frontier Foundation*) yaradıcısı və vitse-prezidenti Con Perri Barlou özünün məşhur “Kiberməkanın müstəqilliyi” adlı Bəyannaməsində bütün dövlətlərə belə bir müraciət ünvanlamışdı: “Bizim aramızda sizə yer yoxdur. Bizim toplandığımız yerdə siz yuxarı hakimiyyətə malik deyilsiniz. Bizim üzərimizdə hökmranlıq etməyə sizin nə mənəvi haqqınız, nə də məcburetmə metodunuz var. Siz nə bizi, nə də bizim dünyamızı tanımırsınız. Kiberməkan sizin sərhədlərinizdən kənarında yerləşir” [1].

Lakin dövlətlər bu cür bəyanatlara fikir vermədilər və öz yurisdiksiyalarında söz azadlığına senzura tətbiq etmək üçün qanunlar qəbul etdilər. Bu zaman xəbərdarlıq edildi ki, bir yurisdiksiyada tətbiq edilən qaydalar digər yurisdiksiyalar üçün zərərli effekt verə bilər. Bu isə həm İnternetin fəaliyyətinə mənfi təsir göstərə, həm də vətəndaş hüquqlarının pozulmasına səbəb ola bilər. Bu arqumentlər də rədd edildi. Nəhayət, etiraf edildi ki, İnternet heç də unikal bir sfera deyil, transmilli fəaliyyət həmişə tənzimləməyə cəlb edilib.

Bu etirafdan sonra yeni təşəbbüslər yarandı. İnterneti kütləvi yayım vasitəsi kimi tənzimləmək və artıq televiziya nəzarət sahəsində mövcud olan metodları (siyasi senzura, filtrasiya) tətbiq etmək cəhdləri meydana gəldi. Həmçinin dövlətlər İnterneti telefon sistemi kimi tənzimləməyə cəhd edirlər. Bundan başqa, dövlət hakimiyyət orqanları müəllif hüquqları rejimini, diffamasiya və böhtan haqqında qanunları “aktuallaşdıraraq”, onları yeni kommunikasiya infrastrukturunda tətbiq etməyə başlayırlar.

Müxtəlif səbəblərdən İnternetin fəaliyyətini tənzimləyən ölkələrin sayı durmadan artır. Buna səbəb kimi “milli təhlükəsizliyin təmin edilməsi”, “milli-mədəni normaların və dini dəyərlərin mühafizə edilməsi”, “uşaqların pornoqrafiyadan və istismardan qorunması”, “intellektual mülkiyyət hüquqlarının müdafiəsi” kimi arqumentlər irəli sürülür.

İnternetin unikallığı ondan ibarətdir ki, hər hansı hüquqi və ya fiziki şəxs, yaxud dövlətin mülkiyyətində deyil. Ona görə də bu qlobal şəbəkənin heç bir seqmentində mərkəzləşdirilmiş tənzimləmə, senzura və digər informasiyaya nəzarət metodları mövcud deyil. Bunun hesabına istənilən informasiyanı heç bir məhdudiyyət olmadan əldə etmək imkanı yaranır ki, nəticədə də informasiya sahiblərinin hüquqlarının pozulması halları əhəmiyyətli dərəcədə artır. Ona görə də informasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi problemi və kompyuter cinayətkarlığı ilə mübarizə sisteminin yaradılması hazırda xüsusi aktuallıq kəsb edir.

İnternet söz azadlığının reallaşdırılması üçün də əvvəllər mümkün olmayan imkanlar yaradır. Lakin yeni azadlıq formasının meydana gəlməsi şəraitində şəxsi həyatın toxunulmazlığı, şəxsi məlumatların təhlükəsizliyi və söz azadlığı getdikcə daha çox pozulmaqdadır. Bu gün İnternetdən hüquqazidd istifadəyə dair faktları heç kim təkzib edə bilməz. Qlobal şəbəkədə böyük həcmdə pornoqrafik, insanın şərəf və ləyaqətini alçaldan, milli, dini ədavət yayan materiallar yerləşdirilir. İnternetdə müəllif hüquqlarının

pozulması, məxfi informasiyadan qanunsuz istifadə halları da kütləvi şəkil alıb. Dövlətin milli təhlükəsizliyinə xələl gətirən İnternet materialları da böyük narahatlıq doğurur.

Ona görə də İnternetin tənzimlənməsi sahəsində ən mübahisəli məqamlardan biri də məhz cəmiyyətin, dövlətin və şəxsiyyətin təhlükəsizliyi ilə insan hüquqları arasındakı tarazlığın qorunub saxlanması ilə bağlıdır. İnternetdə bu təhlükəsizliyin təmin edilməsi üçün şəxsi həyatın sirlərinə dair hüquqlardan qismən imtina edilməsi tələb edilir. İnternetin təhlükəsizliyi və insan hüquqları arasındakı həmin balans daim bu və ya digər tərəfin xeyrinə dəyişir. Təhlükəsizlik məsələlərinə diqqəti artırıqda insan hüquqlarının müdafiəsi zəifləyir. İnsan hüquqlarının çərçivəsini genişləndirdikdə isə dövlətin, cəmiyyətin maraqları təhlükə altına düşür.

Daha bir problem ondan ibarətdir ki, İnternetin sürətli inkişafı bu sahədə yaranan problemləri tənzimləmək üçün zəruri olan normativ-hüquqi aktların qəbulu prosesini xeyli qabaqlayır. Ona görə də İnternetin tənzimlənməsi sahəsində həllini gözləyən ən mühüm problemlərdən biri də məhz baş verən texnoloji yeniliklərə qanunvericilik sistemlərinin çevik, adekvat reaksiya vermələrinin hüquqi mexanizmlərini işləyib hazırlamaqdır.

Məqalədə yurisdiksiyanın müəyyən edilməsi, şəxsi həyatın toxunulmazlığı və fərdi məlumatların qorunması, domen adları sisteminin idarə edilməsi, İnternet-provayderlərin hüquqi məsuliyyətinin müəyyənləşdirilməsi, kibercinayətkarlıqla, spamlarla mübarizə, intellektual mülkiyyət hüquqlarının qorunması kimi İnternetin tənzimlənməsinin aktual problemləri araşdırılır.

İnternet-yurisdiksiyanın müəyyən edilməsi problemləri

İnternetin ayrı-ayrı seqmentlərinə münasibətdə dövlət yurisdiksiyasının həddləri ilə bağlı problem müasir hüququn ən mürəkkəb və mühüm məsələlərindən biridir. Bu məsələ ilə bağlı iki yanaşma mövcuddur. Birincisi həm ölkə daxilində, həm də ölkə həddlərindən kənarında İnternet vasitəsilə ötürülən informasiya üzərində sərt nəzarətin (senzuranın) tətbiqini nəzərdə tutur. Digər yanaşma İnternetə informasiya mübadiləsi və istifadəçilərə maksimal əlverişli şərait rejimi yaratma vasitəsi kimi hüquqi tənzimləmə çərçivəsi müəyyən etməklə hərtərəfli dövlət tənzimlənməsindən ibarətdir.

Bəzi ölkələr hesab edirlər ki, əgər informasiya resursu onların vətəndaşları üçün əlyetərlidirsə, deməli, serverin fiziki yerləşdiyi yerdən asılı olmayaraq, onların yurisdiksiyasına aiddir. Məsələn, Fransa və Avstraliya məhkəmələrinin qərarlarına görə, ABŞ saytları həmin ölkələrin yurisdiksiyasında yerləşir, ona görə də bu ölkələrin qanunlarına tabe olmalıdır [1]. Nəticədə bütün dünyada provayderlər çətin vəziyyətə düşürlər. Onlar fiziki olaraq yerləşdiyi dövlətlərlə yanaşı, bir sıra digər dövlətlərin yurisdiksiyasına da əməl etməli olurlar.

Qeyd etmək lazımdır ki, İnternetlə bağlı münaqişələrin, mübahisələrin sayı durmadan artır. Amma yurisdiksiya məsələsindəki qeyri-müəyyənliklər bir sıra problemlərin yaranmasına gətirib çıxardır [1]:

- dövlətin öz ərazisində sosial münasibətləri tənzimləməsi üçün öz hüquqi səlahiyyətlərini yerinə yetirməsi mümkün olmur;
- ayrı-ayrı fiziki və hüquqi şəxslər öz məhkəmə hüquqlarından istifadə edə bilmirlər.
- İnternetin hüquqi təhlükəsizliyini təmin etmək olmur;
- elektron kommersionun inkişafı ləngiyir;

- İnternetin hüquqi baxımdan təhlükəsiz zonalara parçalanması təhlükəsi yaranır.

Yurisdiksiyanın müəyyən edilməsi ilə bağlı problem münaqişə eksterritorial xarakterə malik olduqda (məsələn, münaqişədə müxtəlif dövlətlərin vətəndaşları iştirak etdikdə və ya beynəlxalq tranzaksiya həyata keçirildikdə) yaranır. İnternetdə informasiya yerləşdirərkən onun hər hansı bir ölkənin qanunvericiliyini pozub-pozmadığını bilmək çox çətinidir. Çünki İnternetdə yerləşdirilən istənilən material hər bir ölkədə əlyətərli olur. Bu baxımdan, demək olar ki, İnternetdə hər bir fəaliyyət növü beynəlxalq xarakterlidir və müxtəlif yurisdiksiyaların tətbiq edilməsinə səbəb ola bilər.

Yurisdiksiya problemini qabarıq şəkildə göstərən iki əyani və tez-tez istinad edilən məhkəmə işi 1996-cı ildə Almaniyada baxılan *CompuServe* şirkəti və 2001-ci ildə Fransada *Yahoo!* şirkəti ilə bağlı baxılan işlərdir [2].

Birinci işdə Almaniya məhkəməsi tələb etdi ki, ABŞ-ın *CompuServe* şirkəti pornoqrafik materiallara çıxışı bağlasın. Şirkət Almaniya qanunvericiliyinə riayət etmək üçün özünün ABŞ-dakı mərkəzi serverindən bu cür materialları silməli oldu. Nəticədə, pornoqrafik materialların qanunla qadağan olunmadığı ölkələrdə də (ABŞ da daxil olmaqla) vətəndaşlar bu materiallardan istifadə etməkdən məhrum oldular. *CompuServe* şirkəti bu sahədə ən sərt normalara tabe olmalı oldu. Bu iş belə bir tendensiya yaratdı ki, İnternet ən məhdudlaşdırıcı normalara tabe olacaq.

Yahoo! şirkəti ilə bağlı işin kökündə isə nasizmi təbliğ edən materialların yayılmasını qadağan edən Fransa qanunvericiliyinin pozulması dayanırdı. Fransa qanunları vətəndaşlarına nasizmi təbliğ edən *Yahoo!*-nin saytına daxil olmağı qadağan edir. Baxmayaraq ki, həmin sayt ABŞ-da fəaliyyət göstərir və bu ölkədə müvafiq materialların yerləşdirilməsi qanunidir.

Ənənəvi hüquq prinsipləri baxımından *CompuServe* şirkətinin işi kimi məsələlərdə qeyri-adi heç nə yoxdur. Əsas problem İnternetlə əlaqədar olan məhkəmə işlərinin miqyasındadır, çünki demək olar, hər bir sayt və ya xidmət hansısa bir ölkənin yurisdiksiyası altına düşə bilər. Beləliklə, kəmiyyət aspekti (işlərin sayı) yeni həll yollarının axtarışını tələb edə bilər.

İnternetdə yurisdiksiya çoxluğu (müxtəlifliyi) probleminin həlli aşağıdakılar vasitəsilə mümkün ola bilər [2]:

- beynəlxalq xüsusi hüququ modernləşdirməklə;
- milli qanunları unifikasiya etməklə;
- arbitrajdan istifadə etməklə;
- İnternet istifadəçilərinin kimliyini və yerini müəyyən etmək üçün texniki imkanlardan (ilk növbədə, geolokasiya proqram təminatından) istifadə etməklə.

Şəxsi həyatın toxunulmazlığının və fərdi məlumatların qorunması problemləri

Şəxsi həyatın toxunulmazlığının və fərdi məlumatların qorunması – İnternetin tənzimlənməsinin bir-biri ilə sıx bağlı olan aspektləridir. İnformasiyanın qorunması şəxsi həyatın toxunulmazlığını təmin edən hüquqi mexanizmdir.

Şəxsi həyatın toxunulmazlığı – insanın əsas konstitusion hüquqlarından biridir. Şəxsi həyatın toxunulmazlığı hüququna aşağıdakılar daxildir [3]:

- şəxsin razılığı olmadan onun şəxsi həyatı haqqında informasiyanın toplanmasının, saxlanmasının, istifadəsinin və yayılmasının qadağan olunması;
- özü haqqında informasiyaya nəzarət etmək hüququ;
- şərəf və ləyaqətin qorunması hüququ;
- fərdi məlumatların qorunması hüququ

- rabitə sirri hüququ;
- mənzil toxunulmazlığı hüququ;
- və s.

Fərdi məlumatlar – konkret insan haqqında, onunla eyniləşdirilən və ya eyniləşdirilə bilən (maddi daşıyıcıda əks olunmuş) informasiyadır. Fərdi məlumatlara bioqrafik və fərqləndirici (tanıdıcı) məlumatlar, şəxsi xarakteristika (xasiyyətnamə), ailə və sosial vəziyyət, təhsil, peşə, xidmət və maliyyə vəziyyəti, sağlamlıq və s. vəziyyəti barədə məlumatlar aid edilir [4].

İstifadəçilər İnternetdə işləyərkən onlar haqqında məlumatlar müəyyən şəxslər üçün əlyətərli olur. Ümumiyyətlə, istifadəçi haqqında informasiyanın əldə edilməsi aktiv və passiv ola bilər. Yəni müxtəlif xidmətlərdən istifadə hüququ əldə etmək üçün müəyyən elektron formaların doldurulması, habelə veb-resursda müxtəlif informasiyadan istifadə etmək üçün uyğun bölmələrin seçilməsi istifadəçinin aktiv fəaliyyətinin nəticəsidir. Həmçinin istifadəçinin İnternetə qoşulmasının, proqram təminatından və informasiya resurslarından, sistemlərdən istifadəsinin monitorinqini aparmaqla onun haqqında passiv məlumat almaq mümkündür.

Bu məlumatlar istifadəçini birmənalı olaraq identifikasiya edə bilər (məsələn, onun adı, soyadı, doğum tarixi, yaşadığı yer, peşəsi, iş yeri haqqında informasiyalar vasitəsi ilə). Həmçinin bu məlumatlar istifadəçinin İnternetə qoşulmaq üçün istifadə etdiyi aparat-proqram təminatının və informasiya sistemlərinin identifikasiyası üçün faydalı ola bilər. Birmənalı şəkildə qeyd etmək olar ki, elektron poçtu və istifadəçilər tərəfindən sərbəst şəkildə daxil edilən və onları identifikasiya etməyə imkan verən informasiyanı fərdi məlumatlara aid etmək lazımdır.

Ümumiyyətlə, informasiyanın toplanması informasiya resurslarının – veb-saytların məzmunu ilə tanış olarkən; loq-faylların məzmununu işləyərkən; elektron poçtdan istifadə edərkən (elektron məktublارın başlıqları üzrə); provayderin modeminə qoşularkən və s. hallarda həyata keçirilə bilər.

Aşağıdakılar istifadəçi və onun kompyuteri haqqında informasiya əldə etmək üçün təşkilati-texniki imkana malikdirlər [5]:

- istifadəçilərin daxil olduqları resursların sahibləri;
- elektron məktubları qəbul edənlər;
- istifadəçiyə xidmət göstərən provayder;
- ən müxtəlif məkrli niyyətləri olan üçüncü şəxslər;
- və s.

Yuxarıda göstərilənlərə əsaslanaraq belə nəticəyə gəlmək olar ki, istifadəçi İnternetdə işləyərkən onun haqqında əldə edilən məlumatlar geniş imkanlara malikdir. O cümlədən informasiya resurslarının keyfiyyətinin artırılması və İnternetdə biznes qurmaq üçün həmin məlumatlardan istifadə edilə bilər. Bu məlumatların köməyi ilə resurs istifadəçiləri üçün rahat iş şəraiti yaratmaq, həmçinin auditoriyanın tərkibini və üstünlüklərini analiz etmək olar.

Göstərilənlər, sözsüz ki, istifadəçi haqqında məlumatların yayılmasına xidmət edir. Brauzerlərin işləmə texnologiyası, proqram təminatının və əməliyyat sistemlərinin informasiya təhlükəsizliyi sahəsindəki çoxsaylı qüsurlar, istifadəçilərin müdafiəsiz olması, kompyuterlərinin imkanları və çatışmazlıqları barədə onlara məlumat verilməməsi, provayder heyətinin səhlənkarlığı, habelə bədniyyətli şəxslərin əməlləri İnternetdən informasiya əldə edən insanların informasiya hüquqlarının pozulmasına

gətirib çıxarır. Buna görə də, şəxsi həyat sirtinin və fərdi məlumatların qorunması üçün İnternetdə optimal tənzimlənmə siyasətinin həyata keçirilməsi zərurəti ortaya çıxır.

Domen adları sisteminin idarə edilməsi problemləri

Domen adları sisteminin (*Domain Name System – DNS*) idarə edilməsi məsələsi İnternetin fəaliyyəti ilə bağlı ən qızgın mübahisələrin predmeti kimi çıxış edir. *DNS* ilə əlaqədar ictimai münasibətlərin təhlili üçün qeyd etmək lazımdır ki, mövcud domen adları sisteminin bir sıra xüsusiyyətləri vardır [5]:

- *DNS* bütün İnternet şəbəkəsi üçün vahid sistemdir və iyerarxik quruluşa malikdir;
- *DNS* könüllü bir sistemdir və insanlara sərbəst olan domen adlarını seçmək və qeydiyyatdan keçirmək imkanı verir;
- qeydiyyatdan keçirilmiş domenlər üçün onların İnternetin bütün ünvan məkanında unikalığı təmin edilir;
- iqtisadi sistem ödənişli əsaslara söykənir.

Yuxarıda göstərilən xüsusiyyətlərə əsaslanaraq qeyd etmək olar ki, domen adları – mahiyyətinə görə fərdiləşdirmə vasitəsidir. Belə ki, istehlakçılara və istifadəçilərə virtual məkandan səmərəli istifadə etməyə imkan verir.

Göstərilən ictimai münasibətlərdə domenin gələcək sahibi və qeydiyyatçı – bu və ya digər yüksək səviyyəli domen zonasının domen adlarının verilənlər bazasına yazını daxil etmək hüququ olan səlahiyyətli təşkilatdır. Qeydiyyat prosesində həmçinin vasitəçilərin – İnternetdə xidmətlərin göstərilməsi üzrə ixtisaslaşan şəxslərin iştirakı mümkündür. Bunlardan başqa, həmin münasibətlərdə domen adlarından istifadə ilə bilavasitə əlaqədar olaraq provayderlər – domen sahibinin informasiya resursuna texniki dəstək üzrə xidmət göstərən təşkilat da iştirak edir.

Göstərilən subyektlər arasında qeydiyyatçı mühüm rol oynayır [1]. Bu subyekt domen adını seçmir, amma özünün xüsusi statusu hesabına bir inhisarçı kimi bütün qeydiyyat və domen adlarından istifadə prosesləri üzərində təşkilati-texniki nəzarəti həyata keçirmək imkanına malikdir. Yalnız qeydiyyatçıdan asılıdır ki, domen adı və onun sahibi haqqında hansı informasiya *DNS*-server üzrə yayılacaq; nə vaxt bu və ya digər adın sahibi dəyişəcək; nə vaxt qeydiyyat ləğv ediləcək və ünvan hamı üçün əlyətərli olacaq, adın özünü isə yenidən qeydiyyatdan keçirmək mümkün olacaq.

Bu münasibətlərdə daha bir xüsusi məqam ondan ibarətdir ki, qeydiyyata alınmış domenlər yüksək dövrüyyə qabiliyyətinə malikdir. Belə ki, domen sahiblərinin dəyişməsi (yenidən qeydiyyatı) prosesi olduqca qısa müddətdə yerinə yetirilir. Bu xüsusiyyət İnternetin olduqca operativ mühit olduğunu bir daha təsdiq etsə də, sabit hüquqi mexanizmlərin köməyi ilə, o cümlədən məhkəmə vasitəsilə öz maraqlarını qorumağa çalışan resurs sahiblərinə əlavə problemlər yaradır.

Domen sahiblərinin bu adları qeydiyyatdan keçirərkən və onlardan istifadə edərkən mülki dövrüyyə iştirakçılarının hüquqlarının pozulması hallarına da tez-tez rast gəlinir. Həmin adların qeydiyyatı və onlardan istifadə ilə bağlı mübahisələrə dair mövcud məhkəmə praktikasına baxdıqda görmək olur ki, daha çox mülkiyyət hüququnun obyektləri – firma adları və əmtəə nişanları ilə bağlı qanun pozuntularına yol verilir. Bundan başqa, domen adlarının qeydiyyatı və istifadəsi zamanı həmçinin fiziki şəxslərin, coğrafi obyektlərin, kütləvi informasiya vasitələrinin, idman komandasının, yaxud məşhur bədii əsərlərin adları ilə bağlı da hüquq pozuntuları müşahidə olunur.

Domenlərin idarə edilməsinin mühüm hissəsi ticarət markalarının qorunması və mübahisələrin həll olunmasıdır. İnternetin ilk dövrlərində domen adlarının qeydiyyatı “birinci kim gəlsə, ona xidmət edilir” prinsipinə əsaslanırdı, yəni istənilən şəxs istədiyi adı qeydiyyatdan keçirə bilərdi. Domen adlarının potensial dəyəri kiberskvotting (domen adlarının sonradan satmaq məqsədi ilə qeydiyyatı - möhtəkirlilik) adlanan fəaliyyəti meydana gətirdi. İki domenin eyni adla fəaliyyət göstərməsinin qeyri-mümkünlüyü qeydiyyat hüququ ilə bağlı mübahisələrə gətirib çıxardı.

Doğrudur, 1999-cu ildə ICANN tərəfindən bu cür mübahisələri həll etmək üçün beynəlxalq münisflər məhkəməsi yaradıldı [6]. Lakin bu məhkəmə prosedurunun yalnız .com, .net və .org domenlərinə aidiyyəti var, ölkə kodlarına əsaslanan domenlərin fəaliyyətinə toxunmur. Həm də təcrübə göstərir ki, qeyd edilən məhkəmə proseduru həmin mübahisələrin ədalətli həlli üçün o qədər də effektiv vasitə deyil.

İnternet-provayderlərin məsuliyyətinin müəyyən edilməsi problemləri

Provayderlərin məsuliyyət problemi – dövlət siyasətinin tək cə İnternet sahəsində deyil, ümumiyyətlə, milli təhlükəsizlik sferasında çox mühüm problemlərdən biridir. Bir çox dövlətlərin nəzərinə, onlar İnternet üzərində nəzarətin yaradılmasının və istifadəçilərin hüquq normalarına riayət etmələrinin təmin edilməsinin ən sadə, aşkar mexanizmdir.

İnternet-provayderlərin göstərdikləri xidmətlərin müəyyən özəllikləri var. Provayder informasiya münasibətlərinin təşəbbüskarı kimi çıxış etmir, ötürülən informasiyanın məzmununu və istifadəçisini seçmir, informasiyanın məzmununa təsir göstərmir, informasiyanı texniki standartlarda və protokollarda müəyyən edildiyi qaydaya uyğun olaraq yalnız müəyyən müddət üçün saxlayır.

1990-cı illərdə - İnternetin canlanması zamanı provayderlər istifadəçilər tərəfindən yerləşdirilən, yaxud baxılan materialların məzmununa və ya müəllif hüquqlarına görə heç bir məsuliyyət daşımırdılar [1]. Belə bir fikir yayılmışdı ki, provayderlərə əlavə təzyiqlərin edilməsi İnternetin gələcək inkişafına əngəl törədir. Lakin İnternetin kommersiya əhəmiyyətinin artması və təhlükəsizlik məsələlərinin aktuallaşması nəticəsində bir çox ölkələr provayderlərdən qanunlara riayət edilməsi aləti kimi istifadə etməyə başladılar.

Provayderlərin məsuliyyəti onların təşkilati-texniki imkanlarına əsaslanır. Onlar istənilən vaxt öz istifadəçilərinin ictimai informasiya münasibətlərinə təsir göstərə bilirlər. Təsir forması müxtəlif ola bilər: informasiya mübadiləsinə qadağa qoymaqdan başlayaraq üçüncü şəxsləri ötürülən informasiyanın məzmunu barədə məlumatlandırmağa qədər.

Beynəlxalq praktikada provayderlərin məsuliyyəti ilə bağlı 3 cür yanaşma mövcuddur [7]:

1. Provayder istifadəçilərin heç də bütün fəaliyyətinə görə məsuliyyət daşımır. Baxmayaraq ki, istifadəçilərin hər bir fəaliyyəti barədə provayderdə məlumat olur.
2. Provayder istifadəçilərin fəaliyyətinə görə o halda məsuliyyət daşımır ki, informasiya mübadiləsi subyektləri ilə qarşılıqlı münasibətin və onlara göstərilən xidmətlərin xüsusiyyətləri ilə əlaqədar müəyyən şərtləri yerinə yetirir.
3. Provayder istifadəçilərin heç bir fəaliyyətinə görə məsuliyyət daşımır.

Spamlarla mübarizə problemləri

İnternetin fəaliyyəti zamanı meydana çıxan ən mühüm problemlərdən biri də spamlarla mübarizə məsələsidir. Spam – kommersiya, siyasi və digər xarakterli reklamın, yaxud başqa növ məlumatların onları qəbul etmək istəməyən şəxslərə kütləvi göndərişidir [1].

Birincisi, spam – elektron məktubu qəbul edənin əvvəlcədən (ilkin) razılığını almadan (“*unsolicited*”) göndərilən məlumatdır.

İkincisi, göndərişlər kütləvi xarakter daşıyır, yeni bir məlumat eyni zamanda çoxlu sayda elektron poçt ünvanına göndərilir (bir sıra ölkələrdə bu xüsusiyyəti bildirmək üçün “*bulk*” (ing. – “kütlə”) terminindən istifadə edilir).

Hər bir kəsin İnternetdəki elektron poçt ünvanına spam göndərilir. Bəziləri bunu qaçılmaz sayır və naməlum şəxs tərəfindən göndərilən məktubu sakitcə silir, digərləri hövsələdən çıxır və məktubu göndərənə, yaxud provayderə öz narazılığını bildirir. Elələri də var ki, göndərilən hər məktubu diqqətlə oxuyur və hətta hərdən onlardan öz xeyri üçün istifadə edir. Göstərilən bütün tip şəxslər İnternetdən, elektron poçtdan istifadə ilə bağlı olan və müəyyən xüsusiyyətlər daşıyan ictimai informasiya münasibətlərinin iştirakçılarıdır.

Spamla göndərilən məlumat spammerin məqsəd və vəzifələrindən asılı olaraq ya kommersiya, ya da qeyri-kommersiya xarakterli ola da bilər. Bu əlamətlərinə görə spamlar iki növə bölünür: kommersiya spamı (“*unsolicited commercial e-mail*” - *UCE*) və qeyri-kommersiya spamı (“*unsolicited bulk e-mail*” - *UBE*).

Kommersiya spamlarına, əsasən, reklam məqsədilə göndərilən elektron məktublar aiddir.

Qeyri-kommersiya xarakterli spamlardan, adətən, ictimai tədbirlərin keçirilməsi, siyasi təbliğat və pornoqrafik materialların yayılması üçün istifadə edilir.

Sual ortaya çıxır ki, nəyə görə spamlarla mübarizə aparılır? Cavabı belədir:

- birincisi, elektron poçt istifadəçiləri spamları qəbul etmələrinə sərf etdikləri vaxta görə provayderlərə pul ödəməli olurlar.
- ikincisi, spamlar kütləvi şəkildə göndəriləyincə görə, informasiya sistemləri və resurslarını (həm elektron poçt yaddaşını, həm də poçt serverlərini) lazımsız olaraq yükləməklə, onların fəaliyyətini çətinləşdirir.
- üçüncüsü, spamlarda çox vaxt onu qəbul edəni aldadan məlumatlar olur və bütün bunlar qanunsuz məqsədlərə xidmət edir.

Əgər spamın göstərilən birinci və üçüncü neqativ təsirini qiymətləndirmək çox çətindirsə, ikinci halda mənfi təsiri provayderlər hamıdan yaxşı hiss edirlər. Belə ki, razılaşdırılmamış məktublar məhz onların sistem və resurslarından istifadə etməklə göndərilir və qəbul edilir.

İntellektual mülkiyyət hüquqlarının qorunması problemləri

Bilik və ideyalar İnternetin təsiri ilə qloballaşan iqtisadiyyatda mühüm resursa çevrilir. Onların əqli mülkiyyət hüququ formasında qorunmasının vacibliyi İnternetin tənzimlənməsini zəruri edən əsas məsələlərdən biri kimi çıxış edir. Əqli mülkiyyət hüquqlarının qorunması ilə bağlı məqamlar İnternetin tənzimlənməsinin müxtəlif aspektləri ilə əlaqədardır. Belə ki, bilik və ideyalar mədəni irsin və sosial münasibətlərin mühüm tərkib hissələri kimi, bir çox cəmiyyətlər üçün xüsusi dəyərə malikdir. Əqli

mülkiyyət hüququ həmçinin İnternetin inkişafı ilə bağlı diskussiyaların əsas mövzularından biridir.

Şübhəsiz ki, cəmiyyətin maraqları baxımından, İnternetdə ədəbiyyat, incəsənət əsərləri, filmlər, proqram təminatı və verilənlər bazası nə qədər çox olarsa, bir o qədər yaxşıdır. Çünki İnternet texnologiyaları və xidmətləri operativ şəkildə və minimal xərclər hesabına həmin mənbələri nəhəng istifadəçi auditoriyasına təqdim edə bilir ki, bu da şəxsiyyətin və cəmiyyətin inkişafına xidmət edir. Lakin tez-tez bu və ya digər materialların İnternetdə yerləşdirilməsi müəllif hüquqlarını pozur, yaxud buna şərait yaradır. Beləliklə, informasiya mübadiləsi azadlığı müsbət tərəfləri ilə yanaşı, neqativ nəticələrə də yol açır.

Qeyd etmək lazımdır ki, mətn hissələrini “kəsmək” və “əlavə etmək” imkanlarından başlamış, audio-video faylların virtual mühitdə yayılmasına kimi mürəkkəb əməliyyatlara qədər İnternet texnologiyalarının inkişafı ənənəvi müəlliflik hüququ konsepsiyasını zərbə qarşısında qoydu. İnternet vasitəsilə cüzi xərclər hesabına müxtəlif materialları köçürmək və bütün dünyaya yaymaq imkanı yarandı [2]. Bu imkanlar material müəlliflərinin maraqları və cəmiyyətin yaradıcılıq fəaliyyətinə, ictimai biliklərə marağı arasındakı kövrək tarazlığı təhlükə altında qoyur.

Materialların məhdudiyətsiz köçürülməsinin qarşısının alınması və eyni zamanda, həmin materiallardan istifadə imkanının saxlanılması İnternetin tənzimlənməsi ilə bağlı ən çox baş sındırılan məsələlərdən biridir. Bu gün maraqları iri səsyzəmə və multimedia şirkətləri tərəfindən təmsil edilən müəlliflik hüquqlarının sahibləri öz hüquqlarını daha fəal şəkildə qoruya bilirlər, nəinki sırayı istifadəçilər. İctimai maraqlar isə hələ kifayət qədər dəqiq formalaşmayıb və lazımi səviyyədə qorunmur.

İnternetdə intellektual mülkiyyət hüquqlarının qorunması probleminə qarşı mübarizə kompleks xarakter daşmalıdır. Bu, aşağıdakılarla əlaqədardır [8]:

- müvafiq hüquq pozuntuları təkcə İnternetdə yox, həm də digər İKT vasitələrində baş verir;
- bu vasitələrdən istifadə etməklə aşağıdakı hüquq pozuntuları törədilir: plagiatlıq; əqli mülkiyyət hüququ obyektləri ilə qanunsuz ticarət; İnternet-mağazalar vasitəsilə icazəsiz məhsulların alqı-satqısı;
- ən müxtəlif əqli mülkiyyət hüququ obyektləri müvafiq qanun pozuntularının obyektini kimi çıxış edir;
- müvafiq qanun pozuntuları transmilli (qlobal) xarakter daşıyır;
- müvafiq qanun pozuntuları bir çox hallarda digər ictimai-təhlükəli əməllərlə - ziyanlı proqramların, spamların yayılması, fərdi məlumatların işlənmə qaydasının pozulması və s. ilə müşahidə olunur.

Kibercinayətkarlıqla mübarizə problemləri

İnternetin unikal texnoloji xüsusiyyətləri bir sıra cinayət əməllərinin həyata keçirilməsi üçün əlverişli mühit yaradır. Qlobal şəbəkənin tənzimlənməsi sahəsində hüquqi boşluqların olması bu cür neqativ halların qarşısının alınmasını xeyli çətinləşdirir. İnternet həm ənənəvi cinayətlərin daha rahat şəkildə həyata keçirilməsi, həm də yalnız bu qlobal şəbəkəyə məxsus olan, geniş ictimaiyyətə məlum olmayan yeni cinayət növlərinin reallaşdırılması üçün əlverişli mühit kimi çıxış edir [9].

İnternetin imkanlarından cinayətəkar elementlər fəal şəkildə istifadə edirlər, terrorçu təşkilatların narkotik, silah, reklamı və satışının həyata keçirildiyi, pornoqrafik

materialların yerləşdirildiyi, həmçinin irqçi, millətçi, ekstremist yönlü saytlar qlobal şəbəkədə geniş yayılıb. Bu virtual məkanda cinayətlərin yüksək sosial təhlükəliliyi transmilli xarakter daşıyır. Yəni müvafiq fəaliyyətin fəsadları geniş insan dairələrini və müxtəlif ölkələri əhatə edir.

Artıq İnternetdən geniş istifadə edilən ölkələrdə kompyuter sistemləri və İnternetlə bağlı cinayət əməlləri ümumi hüquq pozuntuları sırasında mühüm yer tutur. İnternet mühitində cinayətkarlıq hallarının sürətlə artması, ilk növbədə, bu qlobal şəbəkənin xüsusiyyətləri – açıqlığı, hamı üçün əlverişli olması, heç bir dövlətin və ya təşkilatın nəzarətində olmaması ilə bağlıdır. Həmçinin İnternetin fəaliyyəti ilə bağlı effektiv hüquqi tənzimləmə mexanizmlərinin olmaması, yurisdiksiya probleminin mövcudluğu, eləcə də hüquq-mühafizə orqanlarının hələ bu sahədə peşəkar olmamaları kiberməkanda cinayət əməllərinin sayının artmasına şərait yaradır.

Bu gün istənilən dövlətin milli infrastrukturunu İnternet şəbəkəsi ilə sıx bağlıdır. Ona görə də İnternet-cinayətkarlıq hər bir dövlətin milli təhlükəsizliyi üçün ciddi təhlükəyə çevrilib. Lakin İnternet qlobal xarakterə malik olduğu üçün heç bir dövlət bu sahədəki cinayətkarlıqla təkbaşına mübarizə aparmaq iqtidarında deyil. Ona görə də İnternet-cinayətkarlıqla effektiv şəkildə mübarizə aparmaq üçün beynəlxalq əməkdaşlıq, beynəlxalq-hüquqi tənzimləmə mexanizmlərinin işlənməsi, bütün dövlətlərin öz səylərini birləşdirmələri zəruridir [10].

Kriminal faktlara dair statistik məlumatların təhlili də göstərir ki, kibercinayətkarlıq halları digər analoqları ilə müqayisədə daha sürətlə artmaqdadır. Ekspertlər bunun əsas səbəbi kimi cinayətkarların minimal risk hesabına vətəndaşlara və təşkilatlara daha çox maliyyə ziyanı vurmaq imkanını göstərir.

Artıq İnternet-cinayətlərin ənənəvi cinayət hallarını üstələyəcəyi, iqtisadi və siyasi proseslərə daha geniş şəkildə təsir edəcəyi proqnozlaşdırılır. Uğurlu tənzimləmə və mübarizə siyasətinin həyata keçiriləcəyi halda, İnternet-cinayətkarlığın artım tempinin aşağı salınması da istisna edilmir.

Kibercinayətkarlıqla hüquqi müstəvidə mübarizəyə başlanması 2000-ci illərin əvvəllərinə təsadüf edir. Beynəlxalq təşkilatlar ayrı-ayrı dövlətlərə tövsiyə edirlər ki, öz cinayət qanunvericiliklərinə kibercinayətlər haqqında xüsusi müddəalar əlavə etsinlər. O cümlədən BMT-nin Baş Assambleyası tərəfindən bu istiqamətdə bir neçə qətnamə qəbul edilib. Həmçinin 2003-cü ildə ATƏT İnternet dələduzluğu ilə mübarizədə dövlətlərə kömək etmək məqsədilə müvafiq sahə üzrə əsas prinsiplər hazırlanır [11].

2003-cü ildə Budapeştdə Avropa Şurası tərəfindən imzalanan Kibercinayətkarlıq haqqında Konvensiya isə hələlik müvafiq sahədə ən mühüm sənəd kimi çıxış edir [8]. Bu Konvensiyaya qoşulan dövlətlər müvafiq qanunvericilik aktlarının qəbul edilməsi ilə və beynəlxalq əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsi vasitəsilə cəmiyyəti kibercinayətlərdən qorumaq məqsədi daşıyan cinayət hüququ sferasında ümumi siyasətin aparılması barədə öhdəlik götürürlər. Bu beynəlxalq müqavilə İnternet infrastrukturunun cinayət əməllərindən qorunması üzrə ümumi prinsiplərin hazırlanmasına yönəlib və qlobal şəbəkə ilə bağlı hüquq pozuntularının məhkəmə istintaqının proseduru müəyyən edir.

Konvensiya üzv dövlətlərin aşağıdakı cinayət növlərinin milli səviyyədə qanunvericilik aktlarına daxil edilməsini nəzərdə tutur:

- kompyuter məlumatları və sistemlərinin məxfiliyi, bütövlüyü və istifadəsi ilə bağlı cinayətlər;
- kompyuter vasitələrindən istifadə yolu ilə həyata keçirilən cinayətlər;

- məlumatların məzmunu ilə bağlı cinayətlər;
- müəllif hüquqlarının və əlaqəli hüquqların pozulması ilə bağlı hüquq pozuntuları.

Elektron kommersiyanın tənzimlənməsi problemləri

İnternet vasitəsilə reallaşdırılan elektron kommersiyanın inkişafını ləngidən əsas problemlərdən biri onun hüquqi tənzimlənməsi ilə bağlıdır. Bu sahədə bütün dövlətlər üçün vahid tənzimlənmə siyasətinin həyata keçirilməsi tələb edilir. Çünki milli səviyyələrdə global məkandan təcrid olunmuş hüquqi rejimlərin müəyyən edilməsi beynəlxalq elektron ödənişlərin həyata keçirilməsində hüquqi ziddiyyətlər yaradır.

Bütövlükdə, elektron kommersiyanın normal fəaliyyətinin və inkişafının təmin edilməsi üçün İnternetin tənzimlənməsi sahəsində aşağıdakı bir sıra məsələlərin həlli vacibdir [12, 13]:

- genişzolaqlı İnternetdən istifadənin və keyfiyyətli xidmətin təmin edilməsi multimedia sahəsində (məsələn, audio-video məhsulların yayılması) elektron kommersiyanın sürətli inkişafının ən vacib şərtlərindən biridir;
- internetin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi elektron kommersiya mühitinin etibarlılığını və davamlılığını yüksəltməlidir; Bu, istehlakçıların müvafiq sahəyə etimadının möhkəmləndirilməsi üçün zəruri şərtlərdən biridir.
- informasiyanın şifrələnməsi maliyyə əməliyyatlarının həyata keçirildiyi şəraitdə kommunikasiyaların qorunması üçün olduqca vacibdir;
- yurisdiksiya məsələlərinin həlli elektron kommersiyanın etibarlılığının təmin edilməsi, xüsusən də, istehlakçı hüquqlarının qorunması baxımından vacibdir;
- qeyri-maddi məhsullarla bağlı alqı-satqı əməliyyatlarının həcmının artması ilə əlaqədar əqli mülkiyyət hüququnun qorunması elektron kommersiya üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb etməyə başlayır;
- elektron imzadan istifadə alqı-satqı əməliyyatlarının həyata keçirilməsini asanlaşdırır və identifikasiya problemini həll edir;
- elektron kommersiya prosesində alıcılar haqqında çoxlu informasiya toplandığına görə fərdi məlumatların qorunması şəxsi həyatın müdafiəsi baxımından aktualıq kəsb edir.

Elektron kommersiya sahəsində həllini gözləyən mübahisəli məqamlardan biri də audio-məhsulun alıcıya necə çatdırılmasından (kompakt-diskdə (maddi forma) və ya İnternet vasitəsilə (qeyri-maddi formada)) asılı olaraq onun təsnifatının dəyişib-dəyişməməsi ilə bağlıdır [2]. Son nəticədə eyni audio-məhsul onun alıcıya necə çatdırılmasından asılı olaraq fərqli əmtəə statusu alır və fərqli vergi və gömrük ödənişlərinə cəlb edilir. Bu baxımdan, müvafiq təsnifatın aparılması çox vacibdir, çünki əmtəə və xidmət satışına müxtəlif hüquq normaları tətbiq edilir.

Elektron kommersiyanın tənzimlənməsi istehlakçıları vicdansız reklamdan, keyfiyyətsiz əmtəə və xidmətlərdən, oğurluqdan və şəxsi maliyyə məlumatlarının (məsələn, ödəmə kartları haqqında informasiyanın) qanunsuz ötürülməsindən və s. qorunmalıdır [14]. Elektron kommersiyanın yeni səciyyəvi xüsusiyyəti istehlakçı hüquqlarının beynəlxalq səviyyədə qorunması zərurətidir. Halbuki bu xüsusiyyət ənənəvi ticarət üçün prioritet məsələ deyil. Əgər əvvəllər istehlakçılar beynəlxalq müdafiəyə nadir hallarda ehtiyac duyurdularsa, elektron kommersiyanın inkişafının nəticəsi kimi getdikcə daha çox ticarət sövdələşmələri milli sərhədlərdən kənara çıxır. Bununla əlaqədar

yurisdiksiya ilə bağlı məsələnin aktuallığı artır. Yəni beynəlxalq miqyasda elektron kommersiyanın tənzimlənməsi problemlərinin aradan qaldırılması İnternet-yurisdiksiya məsələləri həll edilmədən mümkün deyil [15].

Nəticə

Beləliklə, yuxarıda qeyd edilən məsələlər İnternetin tənzimlənməsi zərurətini aktual məsələ kimi ortaya qoyur. İnternet getdikcə dövlətin, cəmiyyətin, insanın fəaliyyət sferalarına daha geniş və daha dərin nüfuz etməyə başlayır. Gerçək dünyada olduğu kimi, virtual məkanda da dövlətin, cəmiyyətin və ayrı-ayrı insanların maraqları, mənafeləri təmsil olunur. Nəzərə alsaq ki, dövlətin əsas funksiyalarından biri ictimai münasibətləri tənzimləmək, vətəndaşların hüquq və azadlıqlarını təmin etməkdir, deməli, İnternetin tənzimlənməsi zəruri məsələdir. Lakin İnternet hər hansı bir dövlətə məxsus olmadığı, bütün dünyanı əhatə etdiyi üçün onun ümumi fəaliyyətinin və ayrı-ayrı seqmentlərinin tənzimlənməsi də qlobal miqyasda həyata keçirilən bir proses olmalıdır. Bunun üçünsə milli maraqlar nəzərə alınmaqla bütün dünya dövlətlərinin səylərinin birləşdirilməsi, birgə fəaliyyət göstərmələri vacibdir. Əks halda, İnternetin bütün dünyaya xidmət edən qlobal şəbəkə kimi inkişafı, bütövlüyünün qorunması böyük problemə çevrilə bilər.

Ədəbiyyat:

1. Наумов В.Б., Право и Интернет: Очерки теории и практики, М.: Книжный дом «Университет», 2002. 432 с.
2. Kurbalija J., Gelbstein E., Internet Governance: Issues, Actors and Divides, DiploFoundation, 2005., 183 p.
3. www.iot-visitthefuture.eu/fileadmin/.../Directive_95_46_EC_part_2.pdf
4. Хужокова И. М. Право на неприкосновенность частной жизни в системе прав человека // Сравнительное конституционное обозрение. 2007. № 2.
5. Серго А.С., Интернет и право, “Бестселлер”, 2003. – 272 с.
6. www.icann.org
7. Савельев А.И., Гражданско-правовое регулирование договоров между клиентом и Интернет-провайдером в сети Интернет, автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Москва, 2008, <http://law.edu.ru>
8. Бабкин С.А., Интеллектуальная собственность в Интернет. Изд-во: Центр ЮрИнфоР, 2006., 512 с.
9. Əliquliyev R.M., Mahmudov R.Ş., İnternet fenomeninə çoxaspektli baxış. Ekspres-informasiya. İnformasiya cəmiyyəti seriyası. Bakı: “İnformasiya Texnologiyaları” nəşriyyatı, 2010, 96 s.
10. Əliquliyev R.M., Mahmudov R.Ş., İnternetin tənzimlənməsi problemləri. Ekspres-informasiya. İnformasiya cəmiyyəti seriyası. “İnformasiya Texnologiyaları” nəşriyyatı, 2010, 115 s.
11. www.osce.org
12. Богдановская И.Ю., Правовое регулирование электронной коммерции: зарубежная практика, Доклад на II Всероссийской конференции «Право и Интернет: теория и практика», www.ifap.ru
13. Зажигалкин А.В., Международно-правовое регулирование электронной коммерции, Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук, www.russianlaw.net

14. Пластинина Н.В., Дистанционные покупки., Изд-во: Дашков и К, 2009, 160 с.
15. Под ред. Попондопуло В.Ф., Международное торговое право., М.: Омега-Л, 2005, 472 с.

УДК 004.738.5:351/354:34;341.9

Махмудов Р.Ш.

Институт Информационных Технологий НАНА, Баку, Азербайджан

rasim72@gmail.com

Актуальные вопросы регулирования Интернета

В статье исследуются актуальные проблемы регулирования Интернета. В том числе анализируются такие проблемы как определение Интернет-юрисдикции, защита личной жизни и персональных данных, определение ответственности Интернет-провайдеров, управление системой доменных имен, борьба со спамом, защита интеллектуальной собственности в виртуальной среде, киберпреступность, регулирование электронной коммерции. Обосновывается необходимость регулирования Интернета для решения данных проблем.

***Ключевые слова:** регулирование Интернета, Интернет-юрисдикция, доменные имена, Интернет-провайдер, борьба со спамом, киберпреступность, электронная коммерция.*

Mahmudov R.Sh.

Institute of Information Technology ANAS, Baku, Azerbaijan

rasim72@gmail.com

Actual problems of regulation of the Internet

The article deals with current problems of Internet regulation. Problems in areas such as determination of Internet jurisdiction, protection of privacy and personal information, determination of liability of Internet providers, management of domain name system, fighting against spam, intellectual property rights protection in virtual space, cyber crime, regulation of electronic commerce has been analyzed as well. The necessity of internet regulation in solving these problems is justified.

***Keywords:** Internet regulation, Internet jurisdiction, domain names, Internet provider, spam fighting, cybercrime, e-commerce*